ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΕΩΣ

ΤΟΥ

ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ,

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ,

ΤΗ 22 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1872,

ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ν. Γ. ΠΑΣΣΑΡΗ

(ὁδὸς Εὐριπίδου ἀριθ. 51).

1873.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΕΩΣ

ΤΟΥ

ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ,

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ,

ΤΗ 22 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1872,

ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ν. Γ. ΠΑΣΣΑΡΗ
(Ὁδὸς Εὐριπίδου ἀριθ. 51).

1873.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΕΩΣ

ΤΟΥ

ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἐντιμοτάτη ὁμήγυρις!

Καθ' ἣν στιγμὴν ἀναλαμβάνω ἐπισήμως τὴν ὕπατον τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου ἀρχήν, ὀφείλω νὰ εὐχαριστήσω, καὶ ἀπὸ καρδίας εὐχαριστῶ τοὺς συναδέλφους μου, διὰ τὰ ἐξαίρετα δείγματα τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀγάπης ὅσα, ἐπὶ τρία κατὰ συνέχειαν ἔτη, δὲν ἔπαυσαν πρὸς ἐμὲ ἐπιδαψιλεύοντες. Εὔχομαι δὲ νὰ ἐξακολουθήσωσιν εὐμενῶς πρός με διακείμενοι, διότι, μάλιστα ὅπως ἔχω ἐν τῷ παρόντι *) μόνον ὑπὸ τῆς εὐμενείας αὐτῶν ταύτης δορυφορούμενος καὶ οὐχὶ εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις πεποιθώς, ἐλπίζω νὰ διεξαγάγω αἰσίως τὰ ποικίλα τῆς ἐπιβληθείσης μοι λειτουργίας καθήκοντα. Καὶ νῦν θέλω προςπαθήσει νὰ ἐκπληρώσω τὸ πρῶτον τῶν καθηκόντων τούτων, ἀπαγγέλλων τὸν λόγον δι' οὗ κατ' ἔθος Ἀκαδημαϊκὸν περαίνεται ἡ παροῦσα τελετή.

Διατρίψας ἐσχάτως δύο μῆνας εἰς τὴν Ἀγγλίαν,

*) Ὁ πρύτανις ὑπαινίσσεται διὰ τῶν λέξεων τούτων οἰκιακὴν συμφοράν, ἣν εἶχε πάθει πρὸ ὀλίγων τότε ἡμερῶν.

εὔλογον ἦτο νὰ ἐπιστήσω πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν προσοχὴν εἰς τὰ αὐτόθι πανεπιστήμια, καὶ ἔτι εὐλογώτερον νομίζω περὶ τούτων νὰ ὁμιλήσω σήμερον. Ἐν τῇ κυρίως Ἀγγλίᾳ ὑπάρχουσι τέσσαρα πανεπιστήμια· δύο μὲν ἀρχαιότατα, τὸ τῆς Κανταβριγίας καὶ τὸ τῆς Ὀξονίας· δύο δὲ νεώτατα, τὸ τοῦ Durham καὶ τὸ τοῦ Λονδίνου. Τὰ δύο τελευταῖα εἶναι ὁμήλικα τοῦ ἡμετέρου τούτου καθιδρύματος, διότι δὲν ἐσυστήθησαν εἰμὴ τῷ 1837. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐξ αὐτῶν, εἰ καὶ ὠργανώθη ἐπὶ ταῖς βάσεσι τῶν ἀρχαίων πανεπιστημίων, ὀλίγους ἀπέφερεν ἄχρι τοῦδε καρπούς. Οἱ ἐν αὐτῷ φοιτηταὶ κατ' ἀρχὰς συμποσωθέντες εἰς 120, ἠλαττώθησαν τῷ 1862 εἰς 46· ὥςτε ἂν τοιοῦτό τι συνέβαινε παρ' ἡμῖν οἱ φοιτηταὶ ἤθελον εἶναι εὐαριθμότεροι τῶν καθηγητῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἔκτοτε τὸ ἀνώτατον τοῦτο παιδευτήριον ἀνέκυψε μέχρι τινὸς ἐκ τοῦ τοιούτου μαρασμοῦ, ἀλλ' ἐν γένει δὲν ἐπενήργησεν ἔτι οὐσιωδῶς εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας. Ὅθεν δὲν θέλω εἴπει πλειότερα περὶ αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἐν Λονδίνῳ πανεπιστήμιον, θεωρούμενον ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ δύο ἀρχαῖα, ἀποτελεῖ ἓν τῶν φαινομένων τὰ ὁποῖα ὁσημέραι μαρτυροῦσιν ὁπόσον τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος ἐπίσταται τὴν τέχνην τοῦ προελαύνειν ἅμα ἀτμοδρομικῶς καὶ μὴ ἀνατρέπειν τὰ καθεστῶτα, τοῦ νεωτερίζειν ἅμα τολμηρότατα καὶ τηρεῖν ἐνταὐτῷ τὰ πάτρια. Εἰς τὰ ἐν Ὀξονίᾳ καὶ ἐν Κανταβριγίᾳ πανεπιστήμια οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὸ τοῦ μαγίστρου ἢ τοῦ διδάκτορος

πτυχίον, ὁ μὴ ἀνομολογήσας δημοσίᾳ τὰ 39 ἄρθρα τὰ ἀποτελοῦντα τὴν βάσιν τῆς ἀγγλικανικῆς πίστεως. Ὁ περιορισμὸς οὗτος ἦτο βεβαίως ἄτοπος· ἀλλ' ἐνῷ ἀλλαχοῦ πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀτοπήματος ἤθελον καταβάλει εἰς ἔδαφος τὰ νόμιμα τῶν ἀρχαίων πανεπιστημίων, ἐν Ἀγγλίᾳ ἐσεβάσθησαν μὲν τὰ νόμιμα ταῦτα, ἐσύστησαν δὲ νέον πανεπιστήμιον, τὸ τοῦ Λονδίνου, τὸ ὁποῖον ἠνέῳξε τὰς πύλας αὐτοῦ εἰς πᾶν θρησκευτικὸν δόγμα, χριστιανικὸν καὶ μὴ χριστιανικόν. Οὐδὲ ἠρκέσθη τὸ ἐν Λονδίνῳ πανεπιστήμιον νὰ καθιερώσῃ τὴν ἁπανταχοῦ σχεδὸν τανῦν ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ ἐπικρατοῦσαν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Ἀφοῦ δι' ἑνὸς ἅλματος ἐξωμοιώθη κατὰ τοῦτο πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς Εὐρώπης πανδιδακτήρια, ἔπειτα, δι' ἅλματος ἑτέρου, κατέλιπεν αὐτὰ πολὺ ὄπισθεν αὐτοῦ. Τῳόντι, ὁ ἀπερχόμενος εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐν Λονδίνῳ πανεπιστημίου, ἀπορεῖ μανθάνων ὅτι οὔτε καθηγητὰς ἔχει, οὔτε φοιτητάς. Ἐντὸς τοῦ καταστήματος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἑδρεύει ἡ β α σ ι λ ι κ ὴ τ ῶ ν ἐ π ι σ τ η μ ῶ ν ἑ τ α ι ρ ί α, ἤτοι ἡ τῆς Ἀγγλίας ἀκαδημία, εἰς Burlington house, ὑπάρχουσι καί τινες εὐρεῖαι αἴθουσαι καί τινα γραφεῖα, ὧν προΐστατο μέχρι πρὸ μικροῦ ἔτι χρόνου ὁ ἔκτοτε ἀποβιώσας εὐκλεὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἱστοριογράφος Γεώργιος Γρότε· αὐτὸ εἶναι τὸ ἐν Λονδίνῳ πανεπιστήμιον. Διότι τὸ ἵδρυμα τοῦτο δὲν εἶναι διδακτικόν· ἐν αὐτῷ οὐδεὶς διδάσκεται ἢ διδάσκει, ἀλλὰ μόνον ἐξετάσεις γίνονται καὶ βαθμοὶ ἀπονέμονται.

Εἶναι εἶδός τι ἐπιστημονικοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου προςέρχονται ἑκουσίως πλεῖστοι ὅσοι τῶν ἁπανταχοῦ τῆς ἀχανοῦς Βρεττανικῆς βασιλείας ἐκπαιδευομένων, ἵνα ἀξιωθῶσι τῆς περιζητήτου αὐτοῦ ψήφου καὶ ἐπιδοκιμασίας. Ἡ ἐξέτασις διεξάγεται ὑπὸ ἀνδρῶν ἁρμοδίων, ἐκλεγομένων κατ' ἔτος ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου, καὶ εἶναι αὐστηροτάτη. Εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀδυςωπήτου ἀκριβείας μεθ' ἧς βασανίζεται ἡ ἱκανότης τῶν ὑποψηφίων, ἀρκεῖ νὰ εἴπω ὅτι αἱ προφορικαὶ καὶ ἔγγραφοι ἐξετάσεις αἱ ἀπαιτούμεναι ἵνα πρῶτον γίνῃ τις δεκτὸς, ἔπειτα δὲ λάβῃ τοὺς δευτερεύοντας ἀκαδημαϊκοὺς βαθμοὺς, καὶ ἐπὶ τέλους ἀξιωθῇ τοῦ διδακτορικοῦ πτυχίου, διαρκοῦσιν ἐκ διαλειμμάτων, ἐν μὲν τῇ νομικῇ σχολῇ 18 τριώρους συνεδριάσεις ἤτοι ἡμέρας 9, ἐν δὲ τῇ σχολῇ τῇ καλουμένῃ τῶν ἐπιστημῶν 34 συνεδριάσεις, ἡμέρας 17, ἐν δὲ τῇ ἰατρικῇ σχολῇ 44 συνεδριάσεις,22 ἡμέρας, καὶ τελευταῖον ἐν τῇ σχολῇ τῆς φιλολογίας συνεδριάσεις 54, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ 80 συνεδριάσεις ἤτοι ἡμέρας 27 ἢ 40. Ἐπὶ τῶν ἐγγράφων ἐξετάσεων πᾶσα λαμβάνεται πρόνοια ἵνα οἱ ὑποψήφιοι ὦσιν ἀποχρώντως μεμονωμένοι. Ἀλλὰ τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη εἶναι κακίαι τοσοῦτον ἀλλότριαι τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος, ὥςτε αἱ ἀρχαὶ τοῦ πανεπιστημίου οὐδέποτε ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωσι τὴν γνησιότητα τῶν ἐκθέσεων, δύο δὲ γάλλοι καθηγηταὶ, πρὸ τριετίας σταλέντες ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν ἵνα μελετήσωσι τὰ κατὰ τὴν ἀνωτέραν καὶ μέσην ἐκπαί-

δευσιν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Σκωτίᾳ, ἀναφέροντες τὸ προκείμενον γεγονὸς ἐπιφωνοῦσιν· εἴθε τὸ παράδειγμα τοῦτο κινήσῃ εἰς σωτήριον ἅμιλλαν τινὰς ἐκ τῶν ἡμετέρων ὀλιγώτερον εὐσυνειδήτων ὑποψηφίων *). Καὶ ὅτι πράγματι οὐδεμία καταδολίευσις εἰςχωρεῖ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου, ἐξάγεται ἀριδήλως ἐκ τούτου, ὅτι ἐνῷ ἐν διαστήματι ἐτῶν 30 ἐνεγράφησαν πρὸς ἐξέτασιν εἰς τὰς σχολὰς τῆς φιλολογίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν 8686 ὑποψήφιοι, ἄλλων μὲν δευτερευόντων βαθμῶν ἔτυχον ἱκανοί τινες ἂν καὶ ὄχι πολλοί, διότι εἰς τὸ τρίτον μόλις συμποσοῦνται οἱ οὕτω εὐδοκιμήσαντες, ἀλλὰ τοῦ διδακτορικοῦ πτυχίου δὲν ἠξιώθησαν ἐν μὲν τῇ σχολῇ τῶν ἐπιστημῶν εἰμὴ 9 ἐκ τῶν 18 ὅσοι μόνοι ἔλαβον τὸ θάῤῥος νὰ ἐπιζητήσωσι τὸν βαθμὸν τοῦτον, ἐν δὲ τῇ φιλολογικῇ σχολῇ εἰμὴ εἷς, ὅςτις καὶ μόνος ἐτόλμησε νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν πρὸς τοῦτο αὐστηρὰν δοκιμασίαν. Δὲν δύναμαι νὰ παραθέσω σημειώσεις ἀναλόγους περὶ τῶν ὑποψηφίων τῆς ἰατρικῆς καὶ τοῦ δικαίου· ἰδοὺ

*) **De l' enseignement supérieur en Angleterre et en Ecosse. Rapport** adressé à S. Ex. M. le ministre de l' instruction publique, par **MM. J. Demogeot**, agregé de la faculté des lettres de **Paris**, et **H.** Montucci, professeur agregé au **Lycée impérial St. Louis.** Σελ. 255. Ἡ ἔκθεσις αὕτη περιλαμβάνουσα σελίδας 738 ἐδημοσιεύθη τῷ 1870· δύο δὲ ἔτη πρότερον οἱ αὐτοὶ καθηγηταὶ ἐδημοσίευσαν ἑτέραν ἔκθεσιν περὶ τῆς μέσης ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Σκωτίᾳ παιδεύσεως. Ἀμφότερα τὰ ἔργα εἶναι ἄξια τῇ ἀληθείᾳ πολλῆς μελέτης.

ὅμως τί ἔλεγε κριτὴς ἁρμόδιος, ὁ ἰατρὸς W. B Carpenter, τῷ 1862 περὶ τῆς ἰατρικῆς, σχολῆς. «Ὅσοι γινώσκουσι τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου, ὁμολογοῦσιν ὅτι οἱ ἐν αὐτῷ βαθμοφόροι τῆς ἰατρικῆς, καθόλου θεωρούμενοι, εἶναι πολὺ ἀνώτεροι τῶν ἐν φιλολογίᾳ βαθμοφόρων, καὶ ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον ἐκεῖνο φημίζεται ἰδίως ἕνεκα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἐπιστήμης τῶν ἐν τῇ ἰατρικῇ βαθμοφόρων αὐτοῦ».

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐξεταζομένων κυρίων· ἀλλὰ τὸ ἵδρυμα τοῦτο, μὴ ἀρκεσθὲν εἰς τόσα ἄλλα τολμήματα, ἔσχε τὸ θάῤῥος νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν καλλίστην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μερίδα. Διὰ τοῦ ἀπὸ 27 αὐγούστου 1867 χάρτου αὐτῆς ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἐπέτρεψεν εἰς τὸ ἐν Λονδίνῳ πανεπιστήμιον τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπονέμειν βαθμοὺς καὶ εἰς κυρίας ἐν φιλολογίᾳ, ἐν ἐπιστήμαις καὶ ἐν τέχναις. Αἱ περὶ τούτου ἐξετάσεις ὡς πρὸς μὲν τὸν πρῶτον βαθμὸν διαρκοῦσιν ὥρας 27, ὡς πρὸς δὲ τὸν δεύτερον καὶ ἀνώτερον 6 προσέτι, ἢ 9, ἢ 12 ὥρας, καθόσον ἡ ὑποψήφιος ζητεῖ νὰ βαθμολογηθῇ εἰς ὀλιγωτέρους ἢ πλειοτέρους κλάδους τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐκ τούτων ὅμως πάντων συνάγεται τίνος ἕνεκα οὐδὲ περὶ τοῦ ἐν Λονδίνῳ πανεπιστημίου θέλω μακρηγορήσει. Τῳόντι, τὸ ἵδρυμα τοῦτο τοσοῦτον προσφάτως καὶ τοσοῦτον ἀκαθέκτως ἐκαινοτόμησε περὶ τὰ ἀπ' αἰῶνος καθεστῶτα, ὥςτε δὲν εἶναι ἔτι δυνατὸν νὰ κρίνῃ τις ἀσφαλῶς τοὺς θεσμοὺς

αὐτοῦ καὶ τῶν θεσμῶν τούτων τὰ ἀποτελέσματα. Ὅθεν μεταβαίνω εἰς τὰ ἀρχαιότερα πανεπιστήμια, τὰ συγγενέστερον ὁπωςοῦν ἔχοντα πρός τε τὸ ἡμέτερον καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ὁμώνυμα ἐν Εὐρώπῃ παιδευτήρια.

Λέγω συγγενέστερον ὁπωςοῦν ἔχοντα, ἀλλὰ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας θέλετε ἐννοήσει ὁπόσον καὶ ταῦτα διαφέρουσιν ἐν πολλοῖς τῶν λοιπῶν. Τὰ ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ ἐν Ὀξονίᾳ πανεπιστήμια σύγκεινται, πρῶτον, ἐκ τῶν ἰδίως λεγομένων πανεπιστημίων, καί, δεύτερον, ἐκ πολλῶν ἄλλων ἱδρυμάτων τὰ ὁποῖα καλοῦνται μὲν colleges, δὲν πρέπει ὅμως νὰ συγχέωνται πρὸς τὰ ὁμώνυμα τῆς Γαλλίας καταστήματα, οὐδὲ πρὸς τὰ ἡμέτερα γυμνάσια. Τὰ ἀγγλικὰ colleges, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν μᾶλλον πανεπιστημιακὰ προπαιδευτήρια, ἀποτελοῦσιν ὀργανικόν τι ὅλον μετὰ τοῦ σώματος τοῦ πανεπιστημίου καὶ πρὸ καιροῦ συνεχώνευσαν μάλιστα ἐν ἑαυτοῖς ὁλόκληρον τὸ πανεπιστήμιον, σφετερισθέντα ἁπάσας αὐτοῦ τὰς λειτουργίας καὶ ἅπαντα τὰ καθήκοντα. Οἱ προϊστάμενοι αὐτῶν ἀναδείκνυνται ἐξ ὑπαμοιβῆς πρυτάνεις τοῦ πανεπιστημίου· οἱ ἑταῖροι αὐτῶν, περὶ ὧν θέλομεν μετ' οὐ πολὺ ὁμιλήσει, εἶναι οἱ καθηγηταὶ καὶ ἐξετασταὶ τοῦ πανεπιστημίου· οἱ φοιτηταὶ αὐτῶν εἶναι αὐτοὶ τοῦ πανεπιστημίου οἱ φοιτηταί, καί, τὸ σπουδαιότερον, παρεκτὸς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἡ ὅλη σχεδὸν ἐπίλοιπος σπουδὴ ἐν αὐτοῖς κυρίως διεξάγεται, ἡ δ' ἐν τῷ πανεπιστημίῳ ἐγγραφὴ ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον εἶναι μὲν απα-

ραίτητος ἵνα γίνῃ τις δεκτὸς εἰς τὴν ἀκαδημαϊκὴν ἐξέτασιν, ἀλλὰ σπανίως συνεπάγεται πραγματικὴν φοίτησιν καὶ πραγματικὴν γνώσεων αὔξησιν. Ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ ἐν Ὀξονίᾳ εἶναι δυσκολώτατον νὰ μάθῃ τις κατὰ τίνας ὥρας καὶ εἰς τίνας αἰθούσας γίνονται αἱ παραδόσεις, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπάρχουσι περὶ τούτου ἰδιαίτεραι συμφωνίαι μεταξὺ τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν φοιτητῶν. Ἐνίοτε οἱ καθηγηταὶ διδάσκουσιν οἴκοι ἔχοντες ἕνα μόνον ἀκροατὴν, ἢ, ἀφοῦ διδάξωσιν ἐπισήμως οὕτως εἰπεῖν ὀλίγα τινὰ μαθήματα ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ καταστήματος, δέχονται ἔπειτα κατ' ἰδίαν ἕνα ἕκαστον τῶν μαθητῶν εἰς ὥρας ὡρισμένας, συνομιλοῦντες πρὸς αὐτοὺς περὶ τῶν ἀναγνώσεων καὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν καὶ διαλύοντες τὰς ἀμφιβολίας. Εἰς Ὀξονίαν δὲν εὐτύχησα νὰ εὕρω τὸν περιώνυμον **Max Müller**, ἀπελθόντα τότε πρὸ μικροῦ εἰς Στρασβοῦργον ἵνα παρευρεθῇ εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ αὐτόθι πανεπιστημίου· ἀλλὰ δύναμαι νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι εἰς τὰ σοφὰ αὐτοῦ μαθήματα, ἐν οἷς διὰ τῆς σανσκριτικῆς ἑρμηνεύονται οἱ ἀρχαιότατοι καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀνωμαλώτατοι τῆς ἑλληνικῆς τύποι, δὲν παρευρίσκονται συνήθως εἰμὴ **14** περίπου φοιτηταὶ ἐκ τῶν **1400** ὅσοι ὀφείλουσι νὰ ἐξετασθῶσιν εἰς τὴν ἑλληνικήν. Μόναι, ὡς προϋπέδειξα, τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν αἱ παραδόσεις ἔχουσιν ὁπωσοῦν πολλοὺς ἀκροατάς· τῶν δὲ λοιπῶν πολλαὶ εἶναι ἔρημοι οὐ μόνον φοιτητῶν ἀλλὰ καὶ καθηγητῶν, διότι ὑπάρχουσι καθηγηταὶ οἵτινες οὔτε διαμένουσιν ἐν τῇ

τοῦ πανεπιστημίου πόλει, ἤτοι κατοικοῦντες ἐν Λονδίνῳ, ἤτοι περιηγούμενοι χάριν τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν ἢ τῶν ἰδίων ὑποθέσεων. Ὁ δὲ τῆς νεωτέρας ἱστορίας καθηγητὴς Vaughan κατήντησε νὰ πρεσβεύσῃ, ὅτι οἱ λειτουργοὶ τῆς διδασκαλίας δὲν πρέπει νὰ ἦναι ἁπλοῖ ἀγωγοὶ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ πηγαὶ ζωοποιοῦσαι αὐτὴν καὶ τρέφουσαι· ὅτι ἑπομένως ἡ διδασκαλία δὲν εἶναι ἡ μόνη οὐδὲ ἡ κυριωτέρα ὑπηρεσία ἣν οἱ καθηγηταὶ δύνανται νὰ προσενέγκωσιν εἰς τὰ πανεπιστήμια, καὶ ὅτι, ἐπιχειροῦντες ἐρεύνας, συντάσσοντες συγγραφὰς καὶ ἀπευθυνόμενοι εἰς τὸν κόσμον ὁλόκληρον μᾶλλον ἢ εἰς τοὺς φοιτητὰς, συντελοῦσιν ἐπὶ τέλους καὶ εἰς τούτων τὴν ἐπιστημονικωτέραν διάπλασιν.

Ἐννοεῖται ὅτι ὀλίγοι εἶναι οἱ ἀσπαζόμενοι ἀπολύτως τὰς δοξασίας ταύτας, αἵτινες πολλάκις ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι μόνον ὡς ἁπλῆ πρόφασις πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ὀκνηρίας καὶ τῆς τοῦ καθήκοντος παραμελήσεως. Τὰ δ' ἀληθῆ αἴτια τῆς ἐρημίας τῶν ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ ἐν Ὀξονίᾳ πανεπιστημιακῶν παραδόσεων εἶναι ἄλλα, ἐξ ὧν θέλω περιορισθῆ νὰ ἀναφέρω δύο, τὰ κυριώτερα. Ἐν πρώτοις ἡ διδασκαλία τῆς μὲν φιλολογίας καὶ τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὰ colleges, τῆς δὲ ἰατρικῆς καὶ ἐν μέρει τοῦ δικαίου εἰς ποικίλα ἄλλα προπαιδευτήρια, ἔλαβε τοσαύτην ἀνάπτυξιν ὥστε πολλάκις ἐλάχιστον μόνον αὐτῆς μέρος ὑπολείπεται εἰς τοὺς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις καθηγητάς. Τούτου

δ' ἕνεκα τὸ ἐν Λονδίνῳ πανεπιστήμιον ἁπλοποιῆσαν τὰ πράγματα οὐδὲν διδάσκει, ἀλλὰ ἐξετάζει μόνον τοὺς ἀπὸ τῶν colleges, ἢ τῶν εἰδικῶν προπαιδευτηρίων ἐξερχομένους. Δεύτερον, ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ ἐν Ὀξονίᾳ οἱ καθηγηταὶ δὲν εἶναι ποτὲ ἐξετασταί. Οἱ ἐξετασταὶ ἐκλέγονται ἐπὶ διετίαν ἐκ τοῦ συνόλου τῶν μαγίστρων καὶ διδακτόρων τῶν ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου ἀναδειχθέντων. Ἐκ τούτου φυσικῷ τῷ λόγῳ οἱ μὲν φοιτηταὶ δὲν αἰσθάνοντα τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἀκροῶνται καθηγητῶν οἵτινες δὲν θέλουσι τοὺς ἐξετάσει, οἱ δὲ καθηγηταὶ ἀμφιταλαντεύονται περὶ τοῦ τρόπου τῆς παραδόσεως, μὴ εἰδότες ἐὰν πρέπῃ νὰ χειραγωγῶνται ὑπὸ τῶν διαφόρων τύπων τῆς μελλούσης ἐξετάσεως, ἣν ἄλλως τε δὲν δύνανται οὔτε νὰ διευθύνωσιν οὔτε νὰ τροπολογήσωσιν οὔτε νὰ προΐδωσιν· ἢ, ὀφείλουσι νὰ θεραπεύσωσι τὴν ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον ἐπιστήμην, ἀδιαφοροῦντες ἐὰν ἔχωσι πολλοὺς ἢ ὀλίγους ἀκροατάς.

Ἐν Κανταβριγίᾳ λοιπὸν καὶ ἐν Ὀξονίᾳ ἡ ἀνωτάτη διδασκαλία τῶν γραμμάτων καὶ τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν, διεξάγεται μᾶλλον εἰς τὰ colleges ἢ εἰς τὰ πανεπιστήμια. Τὰ colleges ταῦτα, ὧν 17 μὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πόλεων ἐκείνων, 20 δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ, συντηροῦνται οἴκοθεν ἐκ τῶν εἰς αὐτὰ γενομένων πλουσίων ἀφιερωμάτων, εἶναι αὐτοδιοίκητα καὶ ἔχουσιν ἐν γένει ἐν ταῖς ἐπωνυμίαις αὐτῶν, ἐν τῇ διαίτῃ καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῃ ὄψει, μοναστηριακόν τινα χαρακτῆρα. Πολὺ πρὶν διὰ τῆς

ἐκκλησιαστικῆς μεταῤῥυθμίσεως ψηφίσῃ τὴν κατάργησιν τῶν μοναστηρίων, τὸ πρακτικώτατον ἀγγλικὸν ἔθνος ἐνόμισε συνετὸν, ἀντὶ νὰ πολλαπλασιάζῃ τὰ οἰκητήρια ἐκεῖνα τῆς ἀργίας, νὰ προςδιορίζῃ τὰ ἀφιερώματα τῆς εὐλαβείας αὐτοῦ εἰς σύστασιν ἱδρυμάτων μετεχόντων μὲν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τοῦ μοναχικοῦ βίου, σκοπούντων ὅμως κυρίως τὴν τῆς νεολαίας ἐπιστημονικὴν καὶ ἠθικὴν διάπλασιν. Τοιουτοτρόπως ἐσυστήθησαν ἐν τῇ ιγ', ἐν τῇ ιδ' καὶ ἐν τῇ ιε' ἑκατονταετηρίδι εἰς τὰς περὶ ὧν λόγος πόλεις τὰ colleges τοῦ ἁγίου Πέτρου, τῆς Παναγίας, τῶν ἁγίων Πάντων, τῶν Ψυχῶν, τῆς Μαγδαληνῆς, τοῦ Σώματος τοῦ Κυρίου, τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἄλλα τὰ ὁποῖα ἐπωνυμήθησαν ἀπὸ τῶν ἱδρυτῶν, ἐν ὅλοις 20. Ἀπὸ δὲ τῆς καταργήσεως τῶν μοναστηρίων ἐξηκολούθησαν φυσικῷ τῷ λόγῳ τὰ τοιαῦτα ἀφιερώματα τῶν ἰδιωτῶν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ τῶν βασιλέων, καὶ ἐσυστήθησαν κατὰ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ ἐν Ὀξονίᾳ 17 ἔτι colleges, ἐν οἷς τὰ τῆς Τριάδος, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τῆς Μαγδαληνῆς, τοῦ Ἐμμανουὴλ καὶ ἄλλα ἁπλῶς ἀπὸ τῶν ἱδρυτῶν προςαγορευόμενα. Ἡ περιουσία τῶν καταστημάτων τούτων δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ, διότι τὰ περὶ αὐτῆς δημοσιευόμενα εἶναι συνήθως σφόδρα ἐπίτομα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀσαφῆ· οὔτε ἡ κυβέρνησις οὔτε ἡ βουλὴ ἠδυνήθησαν νὰ διευκρινήσωσι τὸ ζήτημα τοῦτο ἀποχρώντως. Ἡ μὲν

κυβέρνησις τοσοῦτον ὀλίγον ἀναμιγνύεται εἰς τὴν διοίκησιν ταύτην, ὥςτε ὁ Max Müller εὐλόγως ἠδυνήθη νὰ εἴπῃ ἐν τῷ λόγῳ ὃν πρό τινων μηνῶν ἀπήγγειλεν εἰς Στρασβοῦργον περὶ τοῦ ἐν Ὀξονίᾳ πανεπιστημίου· «ἡ κυβέρνησις δὲν γνωρίζει ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς δὲν γνωρίζομεν τὴν κυβέρνησιν» *). Ἡ δὲ βουλὴ, ὅσῳ παντοδύναμος καὶ ἂν εἶναι ἐν Ἀγγλίᾳ, εἰς μάτην διώρισεν ἐν τῷ διαστήματι τῶν τελευταίων 25 ἐνιαυτῶν τέσσαρας ἀλλεπαλλήλους ἐπιτροπὰς, ἵνα πληροφορηθῇ τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἀορίστως δὲ μόνον λέγεται, ὅτι ἡ ἐτησία πρόςοδος τῶν τε δύο πανεπιστημίων καὶ τῶν εἰς αὐτὰ προςηρτημένων colleges συμποσοῦται εἰς εἴκοσι περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν. Οὐδὲ φαίνεται ὑπέρογκος ὁ τοιοῦτος θησαυρὸς ὅταν, εἰςελθών τις εἰς Ὀξονίαν καὶ Κανταβριγίαν, ἀποβλέψῃ εἰς τὸ πολυσύνθετον ἐκεῖνο σύμπλεγμα ἀναριθμήτων θόλων, πύργων, ναῶν, παραδείσων, τὸ ὁποῖον ἐξύμνησαν ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι· ἐπισκεφθεὶς δ' ἔπειτα καθ' ἕκαστα τὰ colleges, θεωρήσῃ τὰς ἀχανεῖς αὐτῶν αὐλὰς, τὰς ἐκκλησίας, τὰς βιβλιοθήκας, τὰ ἑστιατόρια, τοὺς κήπους, τὰ ζωγραφήματα, τὰ ἀγάλματα, τὰ καταλύματα τῶν διευθυντῶν, τῶν καθηγητῶν, τῶν φοιτητῶν, τὰ μὲν πλεῖστα ἀρχαιοπρεπῆ, τινὰ δὲ κατὰ τὸν νεώτερον ῥυθμὸν διεσκευασμένα· καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀναλογισθῇ ὅτι

*) **Beilage zur «Allgemeinen Zeitung», Nr. 249, 5 september, 1872.**

πολλαὶ χιλιάδες ἀνθρώπων, διευθυντῶν, συγκλητικῶν, καθηγητῶν, φοιτητῶν, ὑπηρετῶν ἐν αὐτοῖς οἰκοῦσι, τρέφονται, φωτίζονται, θερμαίνονται, ὑπηρετοῦνται, μισθοδοτοῦνται ἁδρῶς καὶ πολλάκις βραβεύονται, ἅπαντες, παρεκτὸς τῶν ὀλίγων σχετικῶς ἰδιοσυντηρήτων φοιτητῶν, ἀναλώμασι τῶν καταστημάτων ἐκείνων.

Τὰ καταστήματα ταῦτα εἶναι μὲν ὁμοιομόρφως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὠργανωμένα, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντα ὅμοια κατὰ τὸ μέγεθος, τὸν πλοῦτον καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν παραχθέντας καρπούς. Ἐν Κανταβριγίᾳ μάλιστα πλείστη ἐπικρατεῖ μεταξὺ αὐτῶν καθ' ὅλα ἀνισότης· τὰ δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ colleges τῆς Τριάδος καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ὄντα ἀσυγκρίτως τῶν λοιπῶν ἀνώτερα, λογίζονται ὡς τὰ μεγαλοπρεπέστερα κοινοβιακὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὸ πρῶτον τῶν ἱδρυμάτων τούτων, τὸ πολυθρύλητον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν Trinity college, τὸ νῦν διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἐγκρίτου ἑλληνιστοῦ master Thompson, ηὐτύχησα νὰ διατρίψω ἡμέρας τινὰς κατὰ τὸν παρελθόντα μάϊον, φοιτήσας εἰς τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, διότι συνέπεσε νὰ τελῆται τότε ἡ ἑορτὴ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἥτις εἶναι καὶ ἡ τοῦ ἱδρύματος ἑορτή· περιπατήσας εἰς τοὺς θαυμαστοὺς αὐτοῦ παραδείσους τοὺς ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Κάμου διαῤῥεομένους· παρακαθήσας εἰς τὴν φιλόξενον αὐτοῦ τράπεζαν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν κρατίστων τῆς Ἀγγλίας θεολόγων,

φιλολόγων καὶ μαθηματικῶν· ἁπανταχοῦ εὑρίσκων τὸν διευθυντὴν, τοὺς συγκλητικοὺς, τοὺς καθηγητὰς προθύμους νὰ μὲ δώσωσι πᾶσαν πληροφορίαν, καὶ ἁπανταχοῦ περιεστοιχισμένος ὑπὸ τῶν λαμπροτέρων ἀναμνήσεων τῆς βρεττανικῆς σοφίας, ἢ μᾶλλον τῆς σοφίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· διότι εἰς Trinity college ἐξεπαιδεύθησαν ὁ Βάκων καὶ ὁ Νεύτων· ἐκεῖ ὁ Βέντλεϋ καὶ ὁ Πόρσων· ἐκεῖ ὁ Μακώλαιϋ· ἐκεῖ ὁ Βύρων καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἡγεμόνες τοῦ λόγου, τῆς ἐπιστήμης, τῆς πολιτικῆς, ὧν αἱ εἰκόνες, τὰ ἀγάλματα, αἱ προτομαὶ κοσμοῦσι τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας, τὴν βιβλιοθήκην, τὰς αἰθούσας, τὸ ἑστιατόριον. Ὅτε ἐπεσκέφθην τὴν βιβλιοθήκην, ἀπαντήσας τὴν προτομὴν τοῦ ποιητοῦ ὅςτις ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα ὑπὲρ τὴν ἰδίαν πατρίδα καὶ ἦλθε ν' ἀποθάνῃ ἐν τῇ ἡρωϊκωτέρᾳ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων πόλει, δὲν ἠδυνήθην νὰ μὴ σταθῶ ἐπὶ μακρὸν ἐνώπιον τοῦ μεγαλομάρτυρος ἐκείνου τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας. Ἔπειτα δὲ στραφεὶς πρὸς τὸν σεβάσμιον ὁδηγόν μου, παρετήρησα αὐτῷ ὅτι εἰς Westminster abbaye, εἰς τὸ πάνθεον ἐκεῖνο τῶν ἐξόχων τῆς Ἀγγλίας ἀνδρῶν, δὲν ἀπήντησα τὴν τοῦ Βύρωνος εἰκόνα. Ναὶ, ὑπεψιθύρισεν ὁ καλὸς κἀγαθὸς Βρεττανὸς, ἐκεῖ δὲν ἐλησμόνησαν τὰς μεμψιμοιρίας αὐτοῦ κατὰ τῆς γενεθλίου γῆς, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τῶν γραμμάτων περιβόλῳ δὲν ἐνθυμήθημεν εἰμὴ τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὴν αὐταπάρνησιν τοῦ ἡμετέρου τροφίμου.

Δὲν πρόκειται νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα ἅπαντα τὸν ὀρ-

γανισμὸν τῶν colleges τῆς Κανταβριγίας καὶ τῆς Ὀξονίας· πρὸς τοῖς ἄλλοις διότι δὲν τὸν γνωρίζω. Καὶ πῶς νὰ τὸν γνωρίσω, ἀφοῦ ὁ περιφανὴς γλωσσολόγος τοῦ ὁποίου πρὸ μικροῦ ἔτι ἐμνημόνευσα, εἶπεν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ του ἐκείνῃ ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν Ὀξονίᾳ πράγματα τὰ ὁποῖα οὐδ' αὐτὸς οὗτος ἐννοεῖ, καί τοι ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν περίπου κατοικῶν αὐτόθι καὶ διδάσκων; Τούτου ἕνεκα θέλω περιορισθῇ εἰς ὀλίγα τινὰ κεφάλαια, ὅσα μάλιστα νομίζω ἐπιτήδεια νὰ ἐπιστήσωσι τὴν προσοχὴν τοῦ ἕλληνος ἀκροατοῦ. Τὸ σύνολον τῶν ἐν τοῖς δυσὶ πανεπιστημίοις φοιτητῶν συμποσοῦται εἰς 4000 περίπου, οἵτινες φέρουσι μὲν ἅπαντες ἰδιάζοντά τινα καὶ ὁμοιόμορφον ἱματισμὸν, ὑποδιαιροῦνται δὲ εἰς τρεῖς τάξεις· ά) τοὺς οἰκοῦντας ἐντὸς τῶν colleges· 6') τοὺς οἰκοῦντας μὲν ἐν τῇ πόλει, προσηρτημένους δὲ εἰς ἓν τῶν καταστημάτων ἐκείνων, καὶ γ') τοὺς ἐλευθέρους λεγομένους φοιτητὰς, ὁποῖοι εἶναι ἅπαντες οἱ ἐν Γερμανίᾳ, καὶ οἱ ἐν Γαλλίᾳ, καὶ οἱ ἡμέτεροι φοιτηταί. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο δικαίωμα πρὸ τριετίας μόλις ἐπετράπη, ἐλάχιστοι δὲ εἶναι ἔτι οἱ ἐξ αὐτοῦ ὠφεληθέντες, τὸ δὲ μέγα τῶν φοιτητῶν πλῆθος ἀνήκει μέχρι τοῦδε εἰς τὰς δύο πρώτας τάξεις. Ἐπειδὴ ἡ συντήρησις τῶν φοιτητῶν τούτων εἶναι δαπανηρὰ, ἀμφότερα τὰ πανεπιστήμια καὶ τὰ πλεῖστα τῶν colleges, προαιρούμενα νὰ καταστήσωσι τὴν παρ' αὐτοῖς παίδευσιν προσιτὴν καὶ εἰς τοὺς ἧττον εὐπόρους, ἔχουσι πολλὰς καὶ εἰς διάφορα ποσὰ ὁριζομένας ὑποτροφίας (scholarships) Τὸ Trinity college, περὶ οὗ ἐγέ-

νετο λόγος, διατηρεῖ τοιαύτας 72. Ἐν γένει δὲ τὰ τρία τέταρτα τῶν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσι φοιτητῶν εἶναι ὑπότροφοι, καὶ ἐν μόνῃ τῇ Ὀξονίᾳ εἰς 1200 ὑποτρόφους χορηγοῦνται κατ' ἔτος τρία ἑκατομμύρια δραχμῶν, ὅ ἐστιν ὁ ἐτήσιος μέσος ὅρος τῶν χορηγιῶν εἶναι δραχμαὶ 2500. Ἀλλ' αἱ ὑποτροφίαι αὗται δὲν εἶναι βοήθημα χρηματικὸν κατὰ σύστασιν τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος παρεχόμενον· εἶναι ἀληθὲς γέρας τῆς ἐπιμελείας, τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς χρηστότητος· δὲν κτᾶται εἰμὴ διὰ διαγωνισμοῦ καὶ συνεπάγεται τοσοῦτον ἐξαίρετα δικαιώματα, ὥς τε κατέρχονται εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον οὐ μόνον ἄποροι ἀλλὰ καὶ πλούσιοι, ὧν τινὲς τοὐλάχιστον νικήσαντες ἀρκοῦνται, ὡς μᾶς ἐβεβαίωσαν, εἰς τὴν ἐντεῦθεν προςπορισθεῖσαν αὐτοῖς τιμὴν, ἀποποιούμενοι τὴν χρηματικὴν χορηγίαν.

Οἱ ἐνοικοῦντες εἰς τὰ colleges φοιτηταὶ διάγουσι βίον ἐν ᾧ θαυμασίως συνδυάζεται ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἐπιτήρησις. Ἐγειρόμενοι τὴν πρωΐαν ὀφείλουσι νὰ παρευρεθῶσι περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν εἰς τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τελουμένην προσευχήν· ἔπειτα δὲ προγευθέντες ἐν τῷ ἰδίῳ ἕκαστος καταλύματι, φοιτῶσιν ἀπὸ τῆς 10 π. μ. μέχρι τῆς 2 μ. μ. εἰς τὰς παραδόσεις τῶν διαφόρων μαθημάτων. Ἀπὸ τῆς 2 μέχρι τῆς 6 εἶναι ἐλεύθεροι νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τοῦ καταστήματος καὶ νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν καιρὸν αὑτῶν ὅπως βούλονται. Συνήθως δὲ ὠφελοῦνται ἐκ τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἵνα περιδιαβάσωσι πεζοὶ ἢ ἔφιπποι ἢ ἐπὶ ὀχήματος ἐλαφροῦ καὶ ἵνα ἀσκηθῶσι περὶ ποικίλους ἀγῶ-

νας, εἰς τὰ σφαιριστήρια, εἰς τὸ κολύμβημα, εἰς τὴν λεμβοδρομίαν, εἰς τὴν θήραν. Τὴν 6 μ. μ. ὀφείλουσι νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὸ κοινὸν γεῦμα ἐν τῷ μεγάλῳ ἑστιατορίῳ ἐν ᾧ, ἐπὶ θέσεως ὑψηλοτέρας, γευματίζουσι συγχρόνως τινὲς τοὐλάχιστον τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν καθηγητῶν, ἀπαγγελλομένης πάντοτε ὑπὸ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἐν ἀρχῇ τε καὶ τῷ τέλει τοῦ γεύματος, τῆς προσηκούσης προσευχῆς. Μετὰ τὸ γεῦμα οἱ φοιτηταὶ εἶναι πάλιν ἐλεύθεροι νὰ ἐξέλθωσι, καὶ διατρίβουσι συνήθως ἐν καταστήματί τινι ὑπ' αὐτῶν συντηρουμένῳ ἐν ᾧ ὑπάρχουσι βιβλιοθήκη, ἀναγνωστήριον καὶ συζητητήριον. Ἀλλὰ τὴν 9 μ. μ. καθῆκον ἔχουσιν ἀπαράβατον νὰ ἐπιστρέψωσιν οἴκοι. Ἀπαράλλακτος δὲ εἶναι σχεδὸν ὁ βίος καὶ τῶν οἰκούντων μὲν ἐν τῇ πόλει, προσηρτημένων δὲ εἴς τι college μαθητῶν, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ δώσῃ αὐτοῖς κατάλυμα ἄνευ ῥητῆς ἀδείας τῶν πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν, οὐδενὶ δὲ ἐπιτρέπεται ἡ ἄδεια αὕτη ἐὰν δὲν ἀναλάβῃ ἐνυπογράφως ὡρισμένας ὑποχρεώσεις, καὶ ἰδίως τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ κλείῃ τὰς θύρας τοῦ οἰκήματος τὴν 10 ὥραν ἑκάστης ἑσπέρας, νὰ σημειοῖ τὴν ὥραν καθ' ἣν ἕκαστος τῶν παρ' αὐτῷ οἰκούντων μαθητῶν εἰςέλθῃ ἢ ἐξέλθῃ μετὰ τὴν 10, καὶ νὰ ἀναφέρῃ περὶ τούτου καθ' ἑκάστην πρωΐαν εἰς τὸν θυρωρὸν τοῦ οἰκείου college. Ἐν γένει δὲ οἱ φοιτηταὶ εἰ καὶ ἐλεύθεροι ὄντες πλείστας τῆς ἡμέρας ὥρας, ἐποπτεύονται ἁπανταχοῦ ἀγρύπνως ὑπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς ἀστυνομίας ἥτις εἶναι ἰσχυροτάτη καὶ σχεδὸν παντοδύνα-

μος εἰς τὰς δύο πόλεις τῆς Κανταβριγίας καὶ τῆς Ὀξονίας.

Ἴσως νομίσῃ τις ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ ὀργανισμῷ ὀλίγαι εἶναι αἱ ὧραι τῆς διδασκαλίας, διότι, ὡς εἴδομεν, περιορίζονται εἰς τέσσαρας μόνον καθ' ἑκάστην, πολλαὶ δὲ αἱ τῆς ἀνέσεως. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ δοξάζουσι περὶ τῆς πανεπιστημιακῆς τῶν νέων παιδεύσεως ἀλλοῖα ὅλως τῶν ἐν τῇ ἄλλῃ Εὐρώπῃ πρεσβευομένων. Ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ ἐν Ὀξονίᾳ οἱ νέοι συρρέουσιν οὐχὶ μόνον ἵνα ἐκπαιδευθῶσιν ἀλλὰ συγχρόνως, καὶ κυρίως μάλιστα, ἵνα ἀνατραφῶσιν. Ἡ ἐπιστημονικὴ διδασκαλία εἶναι ἁπλῆ οὕτως εἰπεῖν ἀφορμὴ πρὸς τοῦτο· κύριος δὲ σκοπὸς λογίζεται ἡ ἐν κοινῷ συμβίωσις αὐτῶν εἰς τὰς δύο ἐκείνας πόλεις, αἵτινες, σχετικῶς μικραὶ οὖσαι καὶ μὴ ὑπάρχουσαι εἰμὴ διὰ τῶν πανεπιστημίων καὶ τῶν colleges, ἀποτελοῦσιν ἰδίας ἐντὸς τοῦ ὅλου ἀγγλικοῦ κράτους πολιτείας, ὧν οἱ ἐπικρατέστατοι πολῖται εἶναι οἱ φοιτηταί. Ἐκεῖ οἱ νέοι οὗτοι, διὰ τοῦ προεκτεθέντος συνδυασμοῦ, τῆς πειθαρχίας ἅμα καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, τῆς νοητικῆς ἅμα καὶ τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως, παρασκευάζονται εἰς τὸν μέλλοντα πρακτικὸν βίον, προσκτώμενοι τὰ παρὰ τοῦ Ἄγγλου νομιζόμενα ἀπαραίτητα προσόντα, ἤτοι τὸ ἐνεργὸν τοῦ χαρακτῆρος, τὴν πρὸς τοῦτο ἀναγκαίαν δύναμιν τῶν μυῶν, τὴν περὶ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις χρηστότητα, τὸ γενναῖον φρόνημα, τὸ αἴσθημα τῆς εὐθύνης, τὴν ἀποστροφὴν πρὸς πᾶν ἀγενὲς καὶ ταπεινὸν καὶ τὴν περὶ αὐτὰς τὰς κακίας

εὐπρέπειαν. Διότι ἅπαντες οἱ Ἄγγλοι φοιτηταὶ δὲν εἶναι βεβαίως πρότυπα ἀρετῆς καὶ σωφροσύνης· ἀλλά, παρατηροῦσιν οἱ δύο προαναφερθέντες γάλλοι καθηγηταὶ *), ὁποία διαφορὰ μεταξὺ τοῦ βίου αὐτῶν καὶ τοῦ βίου ὃν διάγουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἡμετέρων, μεταξὺ τῆς κοσμιότητος, τῆς ἠθικῆς ἀξιοπρεπείας, τῆς πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν οἰκογένειαν εὐλαβείας τῶν πρώτων, καὶ τῆς ἀκολασίας, τῆς ἀναιδοῦς κακοηθείας καὶ τῆς περὶ τὰ ἱερώτατα τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων ὀλιγωρίας ἣν ἀσυστόλως ἐπιδεικνύουσιν οἱ τῶν ἡμετέρων πανεπιστημίων φοιτηταί. Ἀλλὰ καὶ ὁ περίβλεπτος Döllinger, ὁ τοῦ ἐν Μονάχῳ πανεπιστημίου πρύτανις, ἐν τῷ λόγῳ ὃν πρὸ δύο μηνῶν ἀπήγγειλε κατὰ τὴν μεγάλην πανήγυριν τῆς τετρακοσιετηρίδος τοῦ πανεπιστημίου ἐκείνου, ἰδοὺ τίνα εὐχὴν ἐκφράζει περὶ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ πανεπιστημιακοῦ βίου, καθ' ὃν ὁ φοιτητὴς δὲν ἀποβάλλει οὔτε πᾶσαν αὐτοτελῆ βούλησιν, οὔτε πάντα πειθαρχίας χαλινόν. «Ἡ Ἀγγλία, λέγει, ἐδανείσθη ἐσχάτως ἱκανούς τινας τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἡμῶν θεσμῶν, πολλὴν ἐπαγαγοῦσα οὕτω ἀναμόρφωσιν τῆς ἀνωτέρας παιδεύσεως, ἰδίως διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν καθεδρῶν καὶ τῶν παραδόσεων. Δὲν πρέπει ἆρά γε νὰ μιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς τὸ παράδειγμα τοῦτο, οἰκειούμενοι καὶ πρὸς τὰς ἡμετέρας περιστάσεις μεθαρμόζοντες τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπικρατοῦν κοινοβιακὸν σύστημα, καὶ τοῦτο πράττοντες δὲν ἠθέλομεν ἆρά γε προκαλέσει τὴν εὐγνωμο-

*) Σελ. 702—703.

σύνην χιλιάδων πατέρων, μητέρων καὶ υἱῶν; *).

Οὐδὲ εἶναι ἡ κοινοβιακὴ καὶ γυμναστικὴ δίαιτα τῶν πανεπιστημίων τῆς Κανταβριγίας καὶ Ὀξονίας ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν περὶ τὸν λόγον καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐπίδοσιν. Τοῦτο δηλοῦται ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐξετάσεων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ παρελθούσῃ ἑκατονταετηρίδι αἱ ἐξετάσεις ἦσαν αὐτόθι σφόδρα ἐπιπόλαιοι καὶ σχεδὸν κωμικαί, ἐὰν ἐπιτρέπεται νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν λέξιν ταύτην ἐπὶ τοσοῦτον σπουδαίου πράγματος. Ὁ John Scott ὅςτις ἔλαβε τὸν πρῶτον αὐτοῦ ἀκαδημαϊκὸν βαθμὸν ἐν ἔτει 1770, ἰδοὺ πῶς διηγεῖται τὰ κατὰ τὴν δοκιμασίαν εἰς ἣν ὑπεβλήθη. Ἐξετάσθην, λέγει, εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἱστορίαν· ἐπὶ τούτῳ δὲ μὲ ἠρώτησαν, πρῶτον, τίς ἐστιν ἡ ἑβραϊκὴ λέξις ἡ σημαίνουσα Κρανίου τόπον· ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην, Γολγοθᾶ· ἔπειτα δὲ μὲ ἠρώτησαν, τίς ἐστιν ὁ ἱδρυτὴς τοῦ καταστήματος τούτου· ἐγὼ δὲ ἐβεβαίωσα, εἰ καί, ῥητέον τοῦτο ἐν παρόδῳ, τὸ πρᾶγμα εἶναι ὀλίγον ἀμφίβολον, ὅτι ἱδρυτὴς τοῦ καταστήματος τούτου ὑπῆρξεν ὁ Ἀλφρέδος ὁ μέγας. Ἄριστα! ἀνεφώνησεν ὁ ἐξεταστής· εἶσθε ἄξιος νὰ λάβετε τὸν βαθμόν σας. Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ διεξαχθῇ ἄλλως ἡ δοκιμασία αὕτη ἀφοῦ τότε αὐτὸς ὁ ὑποψήφιος ἐξέλεγε τοὺς τρεῖς ἐξεταστάς του μεταξὺ τῶν φίλων αὐτοῦ, μετὰ δὲ τὴν τελετὴν τὸ ἔθος ἀπῄτει νὰ προςφέρῃ αὐτοῖς

(*) Allgemeine Zeitung, Nr. 217, 4 August. 1872;

γεῦμα. Ἀλλ' ἔκτοτε τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν, διὰ διαφόρων δὲ διατάξεων ἐκδοθεισῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, μέχρι τοῦ ἔτους 1865, ἡ ἐξέτασις ἀπέβη σπουδαιοτέρα

Ὁ πρῶτος ἀκαδημαϊκὸς βαθμὸς ὀνομάζεται B.chelor of arts· καὶ ἀνήκει μὲν ἰδίως τῇ φιλολογικῇ σχολῇ, ἀλλ' ἀπαιτεῖται παρὰ τῶν πάσης σχολῆς φοιτητῶν. Ὅθεν δὲν θέλω εἴπει εἰμὴ περὶ τούτου πλειότερα τινά. Μηδὲ νομίσωσιν οἱ περὶ τὰς Γαλλικὰς ἐξετάσεις τρίβωνες ὅτι ἔχει τι κοινὸν πρὸς τὸν bachelier ès lettres. Μετ' ὀλίγον θέλει ἀποδειχθῇ ὅτι, ἐπὶ τῶν σπουδαίων ἐξετάσεων, ὁ ἀγγλικὸς βαθμὸς τοῦ bachelor εἶναι οὐ μόνον τοῦ ὁμωνύμου γαλλικοῦ πολὺ δυςκητότερος, ἀλλὰ καὶ τοῦ διδακτορικοῦ ἐν φιλολογίᾳ πτυχίου ἐνίων πανεπιστημίων. Εἶπον, ἐπὶ τῶν σπουδαίων ἐξετάσεων· διότι τῳόντι ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ ἐν Ὀξονίᾳ διτταὶ εἶναι αἱ δοκιμασίαι, σπουδαῖαι καὶ μὴ σπουδαῖαι. Ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖ, ὡς ἁπανταχοῦ, δύο εἰδῶν ὑπάρχουσι φοιτηταὶ, ὧν οἱ μὲν προςέρχονται ἵνα ὁπωςδήποτε διέλθωσι τὰ ὡρισμένα πρὸς διδασκαλίαν ἔτη, οἱ δὲ ἵνα ἀληθῶς σπουδάσωσιν ὅσον ἔνεστι πλειότερον, ἀναλόγως ἐῤῥυθμίσθησαν καὶ αἱ ἐξετάσεις· αἱ μὲν, ἱκανῶς ἐλαφραὶ, αἱ δὲ, δυςχερέσταται. Οἱ ἀρκούμενοι εἰς τὰς πρώτας ὀνομάζονται pass-men, οἱ δὲ καθυποβαλλόμενοι εἰς τὰς δευτέρας class-men. Καὶ εἶναι μὲν οἱ εἰς τούτους τε καὶ ἐκείνους παρεχόμενοι βαθμοὶ ὁμώνυμοι, ἀλλ' ἐκ προοιμίου ὑπάρχει γνωστὸν ὅτι τὸ πτυχίον τῶν πρώ-

των ἔχει ἐλαχίστην ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, καὶ μαρτυρεῖ μᾶλλον ὅτι ἁπλῶς διέτριψαν ἐπὶ τριετίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ· δὲν ἀρκεῖ ἵνα εἰςέλθῃ τις εἰς ἄλλας σχολὰς, καὶ ἑνὶ λόγῳ, εἶναι ἀποφοιτητήριόν τι μᾶλλον ἢ πτυχίον ἀκαδημαϊκὸν, τὸ ὁποῖον περιποιεῖ μὲν εἰς τὸν λαβόντα αὐτὸ κοινωνικόν τι ἀξίωμα, ἀλλὰ οὐδὲν διανοίγει αὐτῷ ὠφέλημα πρακτικόν· ἐνῷ τὸ πτυχίον τῶν class-men, τὸ διὰ δεινῆς δοκιμασίας καὶ φιλοτιμίας θαυμαστῆς καὶ ἁμίλλης ἐναγωνίου κτώμενον, περιβάλλεται διὰ τιμῶν καὶ ὠφελημάτων ἐξαιρέτων. Ἵνα λάβετε ἔννοιάν τινα ἔστω καὶ ἀμυδροτάτην περὶ τῶν ἐξετάσεων τούτων, παρατηρῶ ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἐκείνου βαθμοῦ γίνονται τρεῖς ἐξετάσεις. Ἡ τοῦ πρώτου ἔτους ἀπὸ τῆς ἐγγραφῆς ἐξέτασις εἶναι ὁμοία ὡς πρὸς πάντας τοὺς ὑποψηφίους τούς τε σπουδαίους καὶ τοὺς μὴ σπουδαίους· καὶ οὐδὲν ἧττον δὲν διέρχονται δι' αὐτῆς σῶοι πάντες ἀδιακρίτως οἱ προςερχόμενοι, διότι λ. χ. ἐν Ὀξονίᾳ, εἰς μίαν τινὰ τῶν ἐξετάσεων τούτων ἐπὶ 168 ὑποψηφίων, ἀπεῤῥίφθησαν 51, 16 ὑπεχώρησαν μετὰ τὴν ἔγγραφον δοκιμασίαν, ἐγένοντο δὲ δεκτοὶ 101. Ἀπὸ τῆς δευτέ ας ἐξετάσεως τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ δευτέρου ἔτους, ἄρχεται ἡ διάφορος δοκιμασία τῶν pass-men καὶ τῶν class men. Ἡ δὲ τελευταία ἐξέτασις, ἡ τοῦ τρίτου ἔτους, εἶναι ὡς πρὸς τοὺς class-men ἀληθὴς διαγωνισμὸς, διότι οἱ ἐν αὐτῇ εὐδοκιμοῦντες κατατάσσονται πάλιν κατὰ τὴν σχετικὴν αὐτῶν ἀξίαν εἰς τρεῖς τάξεις, ὧν ἕκαστος τῶν ἐξεταζομένων ἀγωνίζεται

διὰ πάσης ἁμίλλης νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πρώτην καὶ, ἐν ἐλλείψει ταύτης, τὴν δευτέραν. Ἐν Κανταβριγίᾳ μάλιστα ἡ τρίτη αὕτη ἐξέτασις, ἡ αὐτόθι καλουμένη Tripos, κατὰ τὸν ποιητικὸν τύπον τῆς ἑλληνικῆς λέξεως τρίπους, ἕνεκα τῆς τριττῆς ἐκείνης κατατάξεως, εἶναι ἰδίως ἀξιοσημείωτος ὡς πρὸς τὰ μαθηματικὰ ἐφ᾽ οἷς ἀνέκαθεν καὶ μέχρι τῆς σήμερον δικαίως σεμνύνεται τὸ πανεπιστήμιον ἐκεῖνο. Ὁ τρίπους τῶν μαθηματικῶν διαρκεῖ ἡμέρας ὀκτὼ, ἀπὸ δὲ τοῦ ἐρχομένου ἔτους, κατά τινα νέον ὀργανισμὸν, θέλει διαρκεῖ ἡμέρας 9 καὶ 1/2 Οἱ ἄλλοι τρίποδες, ὅ ἐστιν οἱ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν ἐπιστημῶν, εἶναι μᾶλλον βραχυχρόνιοι, ἀλλὰ ποτὲ δὲν διαρκοῦσιν ὀλιγώτερον τῶν 5 1/2 ἡμερῶν. Τὸ σύνολον λοιπὸν τῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ πρώτου βαθμοῦ ἐξετάσεων συμπληροῦται συνήθως εἰς τὸ τέλος τοῦ τρίτου ἀπὸ τῆς ἐγγραφῆς ἔτους. Οἱ σπουδαῖοι ὅμως ὑποψήφιοι, οἱ περὶ βραβείων διαγωνιζόμενοι, οἱ class-men' δὲν ὑποβάλλονται εἰς τὴν τελευταίαν ἐξέτασιν εἰμὴ μετὰ τέσσαρα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐγγραφῆς, καὶ ἐνίοτε μετὰ 4 1/2 ἔτη· ἀλλὰ παρελθούσης τῆς προθεσμίας ταύτης δὲν γίνονται πλέον δεκτοὶ, τὸ μὲν ἵνα οἱ κριταὶ μὴ πιέζωνται ὑπὸ τῆς πολυχρονίου πολιορκίας τῶν ὑποψηφίων, τὸ δὲ ἵνα μὴ διὰ τοῦ διαγωνισμοῦ πάνυ ἀρχαίων φοιτητῶν φράσσεται ἡ πύλη τῶν βραβείων εἰς τοὺς νεωτέρους. Καὶ ἐν γένει μὲν ἡ ἀναλογία τῶν σπουδαίων βαθμοφόρων πρὸς τοὺς μὴ σπουδαίους εἶναι 30 ἐπὶ τοῖς 100· ἐπειδὴ δὲ, ὡς προεῖπον, οὐδεὶς

γίνεται δεκτὸς εἰς τὰς ἄλλας σχολὰς ὁ μὴ ἔχων σπουδαῖον πτυχίον τοῦ bachelor of arts, συμβαίνει ἐκ τούτου ὅτι ἵνα ἀναδειχθῇ τις διδάκτωρ εἰς τὰς εἰδικὰς σχολὰς, ἀπαιτεῖται ἀπὸ τῆς πρώτης ἐγγραφῆς χρόνος μακρότατος· λ. χ. ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ 10 ἢ 11 ἐτῶν, καὶ ἐν τῇ θεολογικῇ 18 ἢ 19 ἐτῶν.

Ἐκ τῶν γεγονότων τούτων ἓν τῶν μᾶλλον ἀξιοσημειώτων νομίζω εἶναι ὅτι ἐνῷ εἰς Κανταβριγίαν καὶ Ὀξονίαν ἐπὶ 100 φοιτητῶν οἱ 75 εἶναι ὑπότροφοι, καὶ ὑπότροφοι διὰ διαγωνισμοῦ ἀναδεικνυόμενοι, ἀριστεύουσιν ἐπὶ τέλους ἐν ταῖς ἀκαδημαϊκαῖς ἐξετάσεσι μόνον 30 ἐπὶ τοῖς 100. Εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ἐλάττωσιν τῆς ἀναλογίας τῶν ἀρίστων ἐν ἀρχῇ φοιτητῶν καὶ τῶν ἀρίστων ἐν τῷ τέλει βαθμοφόρων, συντελοῦσι βεβαίως αἴτια πολλά· ὅτι οὐκ ὀλίγοι τῶν φοιτητῶν ἀποβαίνουσι προϊόντος τοῦ χρόνου ἀμελέστεροι· ὅτι ἄλλοι δὲν ἔχουσι φύσει τὴν περὶ τὰ ἀνώτερα μαθήματα ἀπαιτουμένην δεξιότητα πνεύματος· ἀλλὰ πρὸς ἐπὶ τούτοις τὸ γεγονὸς τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἐξετάσεων καὶ τὴν ἐξαίρετον ἀξίαν τοῦ διὰ διαγωνισμοῦ ἐπιτυγχανομένου πτυχίου. Τούτου δ' ἕνεκα τὰ πανεπιστήμια καὶ μάλιστα τὰ colleges λαμβάνουσιν ἰδιάζουσαν πρόνοιαν περὶ τῶν προκειμένων ἀριστειούχων, τοὐλάχιστον περί τινων ἐξ αὐτῶν. Τῳόντι οἱ εἰς τὰς εἰδικὰς σχολὰς εὐδοκιμήσαντες ἔχουσι τὴν προσδοκίαν ν' ἀποζημιωθῶσι δαψιλῶς εἰς τὰ ποικίλα στάδια τῆς εὐρείας καὶ πλουσίας ἀγγλικῆς κυβερνήσεως

καὶ κοινωνίας· τὸ δικηγορικὸν, τὸ ἰατρικὸν, τὰ ἀνώτερα ἐκκλησιαστικὰ καὶ δικαστικὰ ἀξιώματα, τὴν πολιτικὴν καὶ διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέφερον τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, παρατηρῶ ὅτι ἐν τῷ ὁδηγῷ τοῦ ἐν Κανταβριγίᾳ σπουδαστοῦ εὑρίσκω δύο κεφάλαια, πραγματευόμενα περὶ τῶν ἐξετάσεων εἰς ἃς καθυποβάλλονται ἰδίως οἵτε ἐπιζητοῦντες τὴν ἐν τῇ Ἰνδικῇ πολιτικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ οἱ προαιρούμενοι νὰ εἰςέλθωσιν εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον τῆς Α. Μ. Ὁ περὶ τῶν τελευταίων τούτων κανονισμὸς ὡρίσθη ἐπὶ τῇ βάσει ὁδηγιῶν τοῦ περιφανοῦς λόρδου Ρῶσελ, μεταξὺ δὲ τῶν ποικίλων γνώσεων αἵτινες ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τὸν ἀκόλουθον τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείου, δὲν λησμονεῖται, ἐν τοῖς πρώτοις μάλιστα κατατάσσεται, ἡ ὀρθογραφία *).

Ἀλλὰ πάντες οἱ ἀριστειοῦχοι δὲν ἔχουσι τὸν τρόπον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν ἐν ταῖς εἰδικαῖς σχολαῖς σπουδὴν, καὶ πολλοὶ προτιμῶσι νὰ διαγάγωσι τὸν βίον περὶ τὴν θεραπείαν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς θεωρητικῆς ἐπιστήμης. Εἰς τῶν τοιούτων τὴν ἐπικουρίαν ἔρχονται τὰ colleges διὰ θεσμοῦ τινος ὅςτις εἶναι δίκαιον νὰ ἐπιστήσῃ ἐπὶ ὀλίγας ἔτι στιγμὰς τὴν προςοχὴν ὑμῶν.

Αἱ ἀρχαὶ τῶν colleges σύγκεινται ἐξ ἑνὸς προϊ-

*) The Student's Guide to the University of Cambridge, 1866.

σταμένου καὶ πολλῶν ἑταίρων. Ὁ προϊστάμενος φέρει διάφορα ἐν τοῖς διαφόροις ἱδρύμασιν ὀνόματα, ἐκλεγόμενος εἰς 32 ἐξ αὐτῶν ἢ ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἑταίρων ἢ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων (seniority). Ἐκ τῶν λοιπῶν πέντε, ἑνὸς μὲν προχειρίζεται ὁ προϊστάμενος ὑπὸ τοῦ πρυτάνεως τοῦ ἐν Ὀξονίᾳ πανεπιστημίου, τεσσάρων δὲ ὑπὸ τῶν διαδόχων τῶν ἱδρυτῶν αὐτῶν· καὶ ἐπειδὴ δύο colleges, ἐν οἷς τὸ περιώνυμον Trinity τῆς Κανταβριγίας, ἱδρύθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου Η', τούτων οἱ προϊστάμενοι διορίζονται ὑπὸ τῆς βασιλείας. Ἀλλὰ τοσοῦτον ἐπικρατεῖ ἐν τοῖς πανεπιστημίοις ἐκείνοις τὸ τῆς αὐτοδιοικήσεως αἴσθημα, ὥςτε καθ' ἃ μὲ διηγήθησαν εἰς Trinity, ὁ τοῦ master Thompson προκάτοχος William Whewell, ὅτε προςῆλθεν ἡ βασίλισσα Βικτωρία εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἱδρύματος, προσέδραμε μὲν εὐλαβῶς εἰς προϋπάντησιν αὐτῆς, λησμονήσας δὲ ὅτι παρ' αὐτῆς δὴ ταύτης ἦτο διωρισμένος, «χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος, εἶπεν, ὑποδέχομαι τὴν σεπτὴν ἄνασσαν εἰς τὸν οἶκόν μου . . .», ἐφ' ᾧ διακόψασα αὐτὸν ἡ σεπτὴ ἄνασσα, «εἰς τὸν οἶκόν μας, ὑπέλαβε μειδιῶσα, θέλετε νὰ εἰπῆτε, κύριε μάστερ, εἰς τὸν οἶκόν μας», ἐνθυμίζουσα αὐτῷ ὅτι δὲν λησμονεῖ τὸ δικαίωμα ὅπερ ἐκέκτητο τοῦ νὰ μετέχῃ τῆς τοῦ καταστήματος διοικήσεως.

Οἱ δὲ ἑταῖροι, οἱ καλούμενοι fellows, στρατολογοῦνται ἀπὸ τῶν ἑκάστοτε ἀριστευόντων βαθμοφόρων τῆς φιλολογικῆς σχολῆς διὰ διαγωνισμοῦ. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀπεριόριστος ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ

μικρὸς, διότι τὸ σύνολον τῶν θέσεων τῶν ἑταίρων (fellowships) ἐν Ὀξονίᾳ τε καὶ ἐν Κανταβριγίᾳ συμποσοῦται εἰς 800. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν Ὀξονίᾳ ὁ ἑταῖρος λογίζεται ἰσόβιος, ἀποστερεῖται ὅμως τῶν πλεονεκτημάτων τῆς θέσεως ταύτης ἅμα νυμφευθῇ ἢ δεχθῇ ἐκκλησιαστικήν τινα ἐνορίαν ὁπωςοῦν προςοδοφόρον, ὅπερ συμβαίνει συχνάκις, διότι πολλοὶ μὲν τῶν fellows εἶναι ἱερωμένοι, τὰ δὲ colleges κέκτηνται τὸ δικαίωμα τοῦ διαθέτειν οὐκ ὀλίγας ἐκκλησιαστικὰς ἐνορίας. Ἀφ' ἑτέρου εἰς Κανταβριγίαν ἡ διάρκεια τῶν fellowships περιορίζεται εἰς 7 ἢ 10 ἔτη, παρεκτὸς τῶν fellows ὅσοι ἐγένοντο καθηγηταὶ ἢ εἶναι ἱερωμένοι, διότι οἱ τοιοῦτοι εἰμποροῦν νὰ νέμωνται ἰσοβίως τὴν θέσιν αὐτῶν. Ἀλλ' ὁπωςδήποτε παρετηρήθη ὅτι τὸ προςωπικὸν τῶν ἑταίρων ἀνανεοῦται καθ' ὁλοκληρίαν ἐντὸς δεκαετίας, ὅ ἐστι κατὰ μέσον ὅρον μένουσι διαθέσιμοι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν 80 θέσεις δι' ὧν παρέχεται εἰς τοὺς ἀρίστους τῶν βαθμοφόρων ἢ ἄσυλον πρὸς θεραπείαν τῆς ἐπιστήμης ἀνενόχλητον ἀπὸ τῶν βιωτικῶν φροντίδων, ἢ καιρὸς καὶ τρόπος ἵνα ἐπιτύχωσιν ὁριστικῶς ἐπικερδὲς ἐπάγγελμα. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἢ καὶ δι' ἅπαντος τοῦ βίου οἱ fellows οὐ μόνον οἰκοῦσι καὶ συντηροῦνται ἐν τῷ οἰκείῳ college, ἀλλὰ καὶ ἐτήσιον ἀντιμισθίαν λαμβάνουσιν ἥτις συμποσοῦται ἐνίοτε εἰς 300 λίρας (8,400 περίπου δραχμὰς), κατὰ μέσον δὲ ὅρον δὲν εἶναι ποτὲ κατωτέρα τῶν 200 λιρῶν· ὁσάκις δὲ ἐκπληροῦσιν ἔργα οἰκονόμων, παρασκευαστῶν, καθηγητῶν, διευθυντῶν, προς-

λαμβάνουσι καὶ τὸ ἐπιχορήγημα τῶν διαφόρων τούτων λειτουργημάτων, καὶ τὸ σπουδαιότερον, διεξάγουσι τὴν διοίκησιν τοῦ coll ge, διαχειρίζονται τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, συμπληροῦνται δι' ἐκλογῆς ὑπ' αὐτῶν ἐνεργουμένης καὶ ἀπονέμουσιν εἰς τοὺς ἱερωμένους ἐκ τῶν συνεταίρων τὰς εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ college διατελούσας εὐπροσόδους ἐκκλησιαστικὰς ἐνορίας.

Τοσαῦτα ἠδυνάμην νὰ εἴπω σήμερον περὶ τῶν ἐν τῇ κυρίως Ἀγγλίᾳ πανεπιστημίων καὶ ἰδίως περὶ τῶν ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ ἐν Ὀξονίᾳ. Πολλὰ τῶν ῥηθέντων ἐφάνησαν ἴσως παράδοξα εἰς Ἕλληνας ἀκροατάς· πολλὰ ὅμως τῇ ἀληθείᾳ εἶναι ἀξιοζήλωτα, μάλιστα δὲ ὁ κατὰ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν τῶν φοιτητῶν ἐπιτυγχανόμενος συνδυασμὸς τῆς τε ἐλευθερίας καὶ τῆς πειθαρχίας, τῆς τε πνευματικῆς καὶ τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως· καὶ προσέτι ἡ ὄντως πατρικὴ στοργὴ τῶν colleges πρὸς τοὺς φοιτητὰς καὶ τοὺς βαθμοφόρους, στοργὴ ὅμως ἧς τὰ ἀγαθὰ δὲν ἀπολαμβάνει εἰμὴ μόνον ἡ διὰ διαγωνισμοῦ μαρτυρουμένη ἐπιμέλεια, εὐφυΐα καὶ ἐπίδοσις. Καὶ ὁπόσον μὲν ὁμοφώνως ἐπιδοκιμάζεται ὑπὸ ἀνδρῶν ἁρμοδίων, ἐν Γαλλίᾳ τε καὶ ἐν Γερμανίᾳ, τὸ κοινοβιακὸν τῆς Ἀγγλίας σύστημα, ἀνέφερον προλαβόντως. Ἡ δὲ πληθὺς τῶν ὑποτροφιῶν καὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν εἰς τοὺς βαθμοφόρους ἀπονεμομένων, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι κατεκρίθη πολλάκις. Εἷς τῶν νεωτέρων πολεμίων τῆς πληθύος τῶν ὑποτροφιῶν, ὁ **Mark Pattison** παρατηρεῖ εὐφυῶς, ὅτι εἶναι μὲν ἀναγκαῖον νὰ μισθοδοτῆται ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου ὅπως

καὶ ὁ τῆς λατρείας λειτουργὸς, ἀλλὰ τὸ συναγελάζειν περὶ αὐτὸν μαθητὰς διὰ χρηματικῶν καταβολῶν, εἶναι ἐπίσης παράλογον ὅσον καὶ τὸ πληρώνειν τοὺς ἀνθρώπους ἵνα πηγαίνωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ δὲ **Max** Müller, ἀποδοκιμάζων τὰ εἰς τοὺς fellows ἐξοδευόμενα χρήματα, λέγει ὅτι ἐπειδὴ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ δαπάνη τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως εἶναι ὑπέρογκος καὶ τούτου ἕνεκεν εὐάριθμοι σχετικῶς οἱ ἐκπαιδευόμενοι, κάλλιον ἤθελεν ἦτο ἐὰν τὰ χρήματα ἐκεῖνα ἐχρησίμευον εἰς σύστασιν νέων ἐκπαιδευτηρίων· καὶ ἐπὶ τέλους ἀνακράζει ὅτι ἡ πολιτεία μορφώσασα τὸν ἄνθρωπον ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκόν της, εἰς αὐτὸν δὲ ἀπόκειται νὰ ἐπιπλεύσῃ ἢ νὰ πνιγῇ. Ἀλλ' αἱ ἀντιῤῥήσεις αὗται εἶναι μᾶλλον κατ' ἐπιφάνειαν ἢ κατ' οὐσίαν ἰσχυραί. Ἐὰν ἦναι ἀληθὲς, καὶ εἶναι ἀληθέστατον ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις ἀποβαίνει δυςπρόσιτος εἰς τοὺς ἀπορωτέρους, αἱ ὑπὸ τοῦ Πάττισον μυκτηριζόμεναι πολλαὶ ὑποτροφίαι, εἶναι εἷς τῶν ἀσφαλεστέρων τρόπων δι' ὧν τὸ ἀτόπημα ἐκεῖνο δύναται νὰ θεραπευθῇ. Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Müller κατὰ τῶν fellows ἐπαγόμενον ἐπιχείρημα, ὅτι ἡ πολιτεία, μορφώσασα τὸν ἄνθρωπον, ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκον αὐτῆς, δὲν ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται ἀληθῶς εἰπεῖν περὶ τῆς πολιτείας, ἀλλὰ περὶ τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων οἵτινες ἀφιέρωσαν τὴν περιουσίαν αὐτῶν εἰς ἵδρυσιν καὶ συντήρησιν καὶ τοιαύτην ἢ τοιαύτην διοίκησιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐκπαιδευτηρίων, πρόκειται οὕτως εἰπεῖν περὶ τῶν πατέ-

ρων τῶν καταστημάτων τούτων. Τούτου δὲ τεθέντος, δικαιούμεθα ἆρά γε νὰ εἴπωμεν εἰς πατέρας εὐπόρους ὅτι ἅμα ἐκπαιδεύσωσι τὰ τέκνα των, ὀφείλουσι νὰ εἴπωσιν εἰς αὐτά· δὲν ἔχετε νὰ ἐλπίσετέ τι πλέον ἀπ' ἐμοῦ, ἰδοὺ τὸ πέλαγος τοῦ κόσμου, ἐπιπλεύσατε ἢ πνιγῆτε; Καὶ ἔπειτα πᾶς θεσμὸς κρίνεται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ. Ἐὰν ὅλοι οἱ fellows δὲν ὑπῆρξαν ἔξοχοι ἄνθρωποι, θαῤῥούντως δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ ἔξοχοι ἄνθρωποι τῆς Ἀγγλίας διετέλεσαν fellows, ἀπὸ τοῦ Νεύτωνος μέχρι τοῦ Μακώλαιϋ καὶ τοῦ Γλάδστωνος.

Ἐπεθύμουν νὰ εἴπω τινὰ καὶ περὶ τοῦ ὅλως ἰδιάζοντος τρόπου τῆς διδασκαλίας, ἥτις εἶναι αὐτόθι κατηχητικὴ μᾶλλον ἢ καθηγητική, διαλογικὴ μᾶλλον ἢ ῥητορική. Ἐνῷ ὑπάρχουσι colleges ἔχοντα 400 ἢ καὶ 500 μαθητάς, αἱ κατ' ἰδίαν τάξεις περιλαμβάνουσιν ἐνίοτε μόνον πέντε ἕως δέκα, οὐδέποτε δὲ ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα. Καὶ τοῦτο κατορθοῦται διότι ἡ διδασκαλία διεξάγεται ὑπὸ τῶν fellows, οἱ δὲ fellows εἶναι 800. Ἔχει δὲ τὸ φροντιστηριακὸν τοῦτο σύστημα τὸ πλεονέκτημα ὅτι ὁ διδάσκαλος γνωρίζει ἕνα ἕκαστον τῶν φοιτητῶν, ἠξεύρει μέχρι τίνος ἐσπούδασε, μέχρι τίνος ἐνόησε, προκαλεῖ ἐρωτήσεις, ἀπαντᾷ, συζητεῖ καὶ συνειθίζει οὕτω τοὺς νέους εἰς τὸ νὰ διαλογίζωνται καὶ νὰ κρίνωσιν οἴκοθεν, χειραγωγῶν αὐτοὺς εἰς τὴν μόνην ἀσφαλῆ ὁδὸν ἣν πορευόμενοι δύνανται νὰ ἀναδειχθῶσιν ἀληθῶς σπουδαῖοι ἄνδρες. Ἀλλὰ καιρὸς εἶναι νὰ ἐνθυμηθῶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρατείνω πλειό-

τερον τὴν ἐξ ἀνάγκης μακρὰν ἀποβαίνουσαν ταύτην πανήγυριν.

Ὅθεν καταστρέφων τὸν λόγον, ὀλίγας τινὰς θέλω προςθέσει λέξεις. Δὲν ἐπαγγέλλομαι νὰ πράξω ὡς πρύτανις πολλὰ καὶ μεγάλα. Ἐὰν ἐπιζητήσω τὴν ἀκριβῆ ὅσον οἷόν τε ἐκτέλεσιν τῶν ἀκαδημαϊκῶν νόμων καὶ διατάξεων, τὴν ἐνδεχομένην τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας προαγωγὴν καὶ τὴν τήρησιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς εἰρήνης καὶ εὐκοσμίας, θέλω νομίσει, ὅτι ἐξεπλήρωσα τὸ ἐμὸν καθῆκον. Τὸ καθῆκον! λέξις μικρὰ, ἐν ᾗ ὅμως ἐγκλείεται ἡ τύχη πάσης κοινωνίας. Ἡ ὄψις τῆς Ἑλλάδος ἤθελεν εἶναι ἀλλοία καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ διάφορον, ἐὰν πάντες ἐξεπληροῦμεν τὸ καθῆκον ἡμῶν. Καὶ μὴ λησμονήσωμεν ὅτι ἡ παράβασις αὐτοῦ παντοῦ μὲν καὶ πάντοτε εἶναι βλάβης δεινῆς πρόξενος, εἰςχωρήσασα ὅμως ἐντὸς τοῦ περιβόλου τούτου, δύναται νὰ ἀποβῇ ὄντως ὀλεθρία· διότι ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διαπλάττεται ὁ νοῦς, ἡ καρδία, ἡ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος. Καθηγηταὶ λοιπὸν καὶ φοιτηταὶ, μὴ παύσωμεν ἀναλογιζόμενοι τὴν βαρεῖαν εὐθύνην ἣν φέρομεν, καὶ μὴ παύσωμεν ἐπιτελοῦντες ἕκαστος τὸ ἴδιον καθῆκον, ἵνα συγκροτήσωμεν στρατιὰν νέων λογίων, φιλοτίμων καὶ χρηστῶν, ἥτις, ἐξορμῶσα ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀκροπόλεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, δύναται μόνη νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῶν πατέρων ἡμῶν.